

Alternativní vzdělávací proudy

Irena Budínová

V České republice se setkáváme se třemi základními alternativními přístupy ke vzdělávání: montessori pedagogika, daltonský plán a waldorfská škola.

Principy montessori pedagogiky (ze stránky montessoriusmev.cz)

Základem celé metody je respektování každého dítěte jako jedinečné osobnosti.

Princip svobody a samostatnosti

Uplatňování daného principu znamená, že si dítě svobodně vybírá kdy, kde a s kým bude pracovat. Učitel činnost koordinuje a pomáhá dětem, které se nedokážou rozhodnout. Pokud si má dítě svobodně volit, musí být schopné sebeovládání. S možností této svobodné volby dítě zároveň přebírá zodpovědnost a nese si přirozené následky své volby.

Princip celostního učení

Všechny materiály jsou připravovány tak, aby se dítě učilo v souvislostech, aby byly propojovány všechny vzdělávací oblasti.

Děti se učí zpracovávat projekty, vytvářet myšlenkovou mapu a plán realizace, kooperovat, vyhledávat informace, zpracovávat je a prezentovat.

Princip polarizace pozornosti

Díky tomu, že si dítě činnost samo vybere a může ji vystřídat, lépe se soustředí.

Princip pohybu

Pohyb od intelektu nelze oddělit. Je úzce spojen s jakýmkoliv poznáváním. Dítě má během celého dne možnost volného pohybu po prostoru, dodržuje však dohodnutá pravidla.

Princip práce s chybou

V Montessori prostředí je chyba chápána jako naprosto přirozená věc, ke které při učení dochází. Je to součást řešení problémů a zdroj nových poznatků. Dítě je vedeno k tomu, aby samo našlo a opravilo své chyby, případně se dotázalo na jejich příčinu. Děti se učí reflexi a sebehodnocení.

Hodnocení je slovní, neznámkuje se. Probíhá průběžně po celý školní rok. Rodiče jsou s výsledky práce svých dětí seznamováni formou čtvrtletního slovního hodnocení, na konzultacích a třídních schůzkách. Mají také možnost kdykoliv nahlédnout do portfolia dítěte, případně se po dohodě zúčastnit výuky.

Princip práce s pochvalou

S pochvalou je v montessori pedagogice zacházeno přiměřeně – takovým způsobem, aby se dítě nestalo na pochvale, hvězdičce či odměně závislé. Aby nedělalo práci pro uspokojování představ dospělého, ale aby motivem k učení byla jeho vnitřní motivace.

Princip věkové heterogenity

Ve skupinách pracují děti optimálně tří věkových skupin (3-6 / 6-9 / 9-12), vytváří se tím pozitivní vztahy mezi dětmi, vztah pomoci a ohleduplnosti, rozvíjí se schopnost komunikovat, spolupracovat a tolerovat názor druhého.

Princip vedení – úloha učitele

Montessori pedagogika se řídí heslem: „Pomoz mi, abych to dokázal sám.“

Pedagog je pomocníkem a spolupracovníkem, nabízí dětem volbu z činností, je organizátorem průběhu vyučování a pozorovatelem dění.

Partnerský přístup

Důležité je společné vytváření pravidel ve třídě (škole). Když se na jejich vytváření podílejí děti, samy se jimi rády a ochotně řídí a samy dohlížejí na jejich dodržování. Respektující přístup umožňuje dětem vytvářet si sebeúctu.

Daltonský plán (podle <http://zshusovabrno.cz/dalton/>)

Daltonský plán je vzdělávací metoda, kterou představila světu Helena Parkhurstová již v prvním dvacetiletí 20. století, kdy se objevila celá řada alternativních vzdělávacích postupů jako dnes velmi známá waldorfská pedagogika, Montessori nebo jenská škola. Helena Parkhurstová, dlouholetá spolupracovnice Marie Montessori, viděla ve vzdělávání velkou příležitost pro rozvíjení nejen základních dovedností dítěte, ale i celé dětské osobnosti.

Daltonský plán se od dalších tradičně vnímaných „alternativních proudů“ vyznačuje obrovskou devizou: nejedná se o ucelený systém, podle kterého se musí postupovat krok za krokem, ale především o soubor principů, které ovlivňují styl výuky od základů. A lze je uplatit na jakémkoliv kurikulu, aniž by se musel měnit jeho obsah.

Parkhurstová určila tři základní principy, od nichž se ve škole všechny aktivity odvozují. **Zodpovědná svoboda, spolupráce a samostatnost** vyzývají žáka, aby se stal aktivním účastníkem vyučování.

Poskytneme-li dítěti dostatek svobody při práci, učíme ho zodpovědnosti, umožníme mu, aby kreativně pracovalo vlastním tempem a ve vlastním časovém rozvrhu. Navíc velké množství rozličných aktivit, které mohou probíhat ve třídě současně, vytvoří dostatečně stimulující prostředí, které respektuje výukové návyky všech dětí.

Zapojíme-li do práce všechny děti, zvykáme je na týmovou práci, která je čeká v budoucím profesním životě. Naučí se respektovat jeden druhého, hodnotit svoji práci ve spolupráci s učitelem i samostatně.

Waldorfská škola (ze stránky http://www.iwaldorf.cz/wald_ped.php?menu=ped-owa)

Waldorfská pedagogika vychází z anthroposofické antropologie Rudolfa Steinera (1861-1925), která si všímá zákonitostí vývojových kroků dítěte a mladého člověka, proměn a rozvoje jeho vztahu ke světu a jeho schopnosti učit se. Učební plán, metody a obsahy výuky waldorfské školy jsou z tohoto poznání přímo odvozeny. Na základě Steinerovy antropologie vzniklo od r. 1919 až do současnosti na celém světě několik tisíc pedagogických a léčebně-pedagogických zařízení. Na výchovu je ve waldorfských školách nahlíženo jako na vývojový proces, v němž jsou určité předměty zaváděny ve specifických fázích individuálního rozvoje osobnosti. Smyslem je upravit učební plán potřebám a postupně se rozvíjejícím schopnostem dítěte.

Waldorfská škola byla založena jako jednotná dvanáctiletá všeobecně-vzdělávací škola pro děti všech sociálních vrstev společnosti. Vedle tradičního obsahu (vzdělávací program waldorfských škol v Čechách naplňuje vzdělávací standardy vydané Ministerstvem školství) má waldorfská škola zajišťovat všestranný rozvoj dítěte v praktických a uměleckých oborech - učební plán waldorfských škol je velmi bohatý. Je tím zohledněna skutečnost, že schopnosti nadání dětí se velmi odlišují. I proto tu nalezneme vedle "tradičních" předmětů např. i knihařství, pletení, tkaní, zahradnictví, zeměměřičství, atd. Touto rozmanitostí nabídky se chtějí učitelé waldorfských škol co nejvíce přiblížit stavu, kdy každé dítě pro sebe najde v učebním plánu něco, v čem bude mít šanci vyniknout - zužuje se tak rozdíl mezi méně a více nadanými nebo zručnými.

Výkony žáků nejsou motivovány známkovým hodnocením, ale živým zájmem o probíranou látku. Vysvědčení na konci školního roku mají formu slovního hodnocení, které charakterizuje všechny přednosti a nedostatky dítěte, jeho pokroky i obtíže v uplynulém školním roce. Pro život a práci ve waldorfských školách platí zásada, že spolupráce žáků jasně převažuje nad jejich vzájemnou soutěživostí.

V učebních plánech waldorfských škol se zřetelně projevuje snaha nenadřazovat žádný předmět či skupinu předmětů nad druhé. Také proto jsou všechny předměty zařazené do 1. - 9. ročníku waldorfské školy pro všechny žáky povinné. Dívky se tak účastní i práce se dřevem a kovem, chlapci pletou, háčkují, atd. Smyslem je dát všem dětem široký, nespécializovaný základ - každý z předmětů totiž rozvíjí dílčí aspekty široké palety lidských kvalit. Dalším důležitým zřetelem, který je v učebním plánu zohledněn, je co možná největší prolínání jednotlivých témat. Ve vyučování je snaha stavět mosty mezi jednotlivými obory a předměty, představovat dětem svět ve vzájemných vztazích a ve vztahu k člověku.

V učebním plánu waldorfských škol je také patrná snaha dosáhnout souladu mezi vědou, uměním a duchovními hodnotami. Právě tento soulad pravdy (vědy), krásy (umění) a dobra (duchovních hodnot) se má stát základem pro vhodné vzdělání.

Již Komenský radil vybrat základní věci a zajistit celistvost vzdělání. Stavěl se za to, aby dítě bylo uváděno do vědění pomocí obrazů budovaných na jednoduchých základech. Stejně tak na waldorfských školách v jednotlivých předmětech, oblastech a tématech učitel usiluje

především o osvětlení základních principů. Volí proto několik zřetelných příkladů, které jsou blízké dětem daného věku a nesnaží se zahrnovat žáky encyklopedickými přehledy.

V metodách, jimiž učitelé waldorfských škol uvádějí své žáky do učiva, hraje důležitou roli obraz, rytmus a pohyb. Podobně významná role je dnes částí tradiční pedagogické veřejnosti přiznávána i rytmu. Organickou součástí metod vyučování a učení mnoha předmětů učebního plánu je ve waldorfské škole i řada pohybových aktivit. Všechny tyto prvky, o jejichž nedostatečném docenění se často hovoří, tedy učitelé waldorfských škol běžně využívají k naplňování výchovných a vzdělávacích cílů.

Vyučování hlavních předmětů (matematika, mateřský jazyk a literatura, čtení, fyzika, chemie, přírodopis, dějepis, zeměpis a další) probíhá v tzv. epochách - dvouhodinový vyučovací blok, který se ještě dále dělí na část rytmickou, vyučovací a vyprávěcí, je monotematický a po dobu 3 až 4 týdnů při něm učitel rozvíjí jedno dané téma (např. matematické operace, stavba domu, dějiny Řecka). Další předměty (jazyky, tělesná, pracovní a hudební výchova, eurytmie apod.) se již vyučují v klasických vyučovacích hodinách. I při nich se však učitel snaží zachovat rozčlenění na část rytmickou - plnou říkadel a písniček, část vyučovací, ve které se probírá nová látka a jakousi vyprávěcí část, která by měla třídu zklidnit a harmonizovat.

Dalším specifikem waldorfských škol je absence učebnic. Jejich roli plní materiály, které si učitel sám, ev. ve spolupráci s kolegy vybírá nebo vytváří. Knihy mohou být doplňkem (např. cvičebnice a atlasy), nikoli hlavním prostředkem výuky, neboť postrádají vztah ke konkrétní pedagogické situaci a svou strnulostí nevyhovují dynamickému postupu a momentálnímu stavu třídy. Velký význam je v této souvislosti přikládán žakovským pracovním a epochovým sešitům, které jsou vypracovány s velkou pečlivostí a žákům při přípravě učebnice nahrazují.

Na pouti základní školou provází dítě po celou dobu třídní učitel, který v epochách vyučuje obvykle všechny hlavní předměty. Každý učitelův krok v práci s učební látkou tedy odpovídá dětským vývojovým potřebám. Učitel se tak stává do značné míry architektem učebního plánu, jeho kompetence jsou v tomto ohledu mimořádně široké.

Waldorfští učitelé usilují o výchovu svobodných lidí (u nichž byly svobodně rozvinuty jejich přirozené potenciality), nevštěpují jim tedy určitý světový názor. Spíše usilují o rozvinutí vloh svých světců do té míry, aby tito byli v dospělosti schopni vlastní orientace, samostatného, odpovědného a sociálně pozitivně zaměřeného jednání. Jde tedy o to: *"vychovávat lidi, kteří jsou schopni vnímat všechno, co se děje ve světě, kteří mohou každého dne, vidí-li něco nového, své pocity, své úsudky vyvíjet podle této novosti. Nesmíme vychovávat lidi spokojené se sebou, uzavřené do svého nitra, nýbrž musíme vychovávat lidi, kteří mohou svobodně a otevřeně předstupovat před svět a kteří mohou svobodně a otevřeně jednat ve smyslu toho, co je prospěšné světu."* (R. Steiner).

Úkol: Nestudujte samostatně pomocí internetu, jaké jsou společné znaky a čím se odlišují tyto tři hojně zastoupené alternativní přístupy ve školském systému ČR.